

4. Феськов М. М. Адаптація трудового законодавства до Європейської соціальної хартії (переглянутої): Дис... канд. юрид. наук. — О., 2002. — С. 132.
5. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
6. Проект Трудового кодексу України // Праця і зарплата. — 2003. — № 42.
7. О свободе объединений и коллективных переговоров // Человек и труд. — 1995. — № 7. — С. 89.
8. Урядовий кур'єр. — 2003. — 11 черв.

УДК 369.23

О. Б. Зайчук,
*аспірантка кафедри комерційного права факультету
економіки, менеджменту та права Київського національного
торговельно-економічного університету*

**ПОРЯДОК ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО
СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ
ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ
ТА ПРОФЕСІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ**

Сучасна ринкова економіка створює адекватну систему соціального захисту населення, важливим елементом якої є соціальне страхування.

До завдань соціального страхування відносять: формування грошових фондів, із яких покриваються витрати, пов'язані з утриманням непрацездатних осіб або осіб, що не беруть участь у трудовому процесі, скорочення розриву у рівні матеріального забезпечення непрацюючих і працюючих членів суспільства.

Враховуючи важливість соціального страхування, його вплив на суспільні процеси, у багатьох країнах створюються системи обов'язкового державного соціального страхування, що дають можливість концентрувати ресурси в єдиних фондах і тим самим забезпечувати надійність соціального захисту населення.

Правовідносини, що виникають при здійсненні загальнообов'язкового державного соціального страхування, є фінансовими правовідносинами.

Метою даної статті є аналіз правових засад проведення соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, які спричинили втрату працездатності; визначення правового режиму Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань.

Дослідження даної теми вченими-юристами в наш час не проводились. Стислі характеристики правових засад функціонування Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань були висвітлені в окремих працях Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенко, О. П. Орлюк та деяких інших авторів.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які призвели до втрати працездатності або загибелі застрахованих на виробництві (далі — страхування від нещасного випадку), є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності [2].

Правову основу проведення соціального страхування від нещасного випадку визначено Конституцією України, Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та іншими нормативно-правовими актами.

Забезпечення прав у страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання усім застрахованим гарантує держава.

Суб'єктами страхування від нещасного випадку є застраховані громадяни, а в деяких випадках — члени їх сімей та інші особи, страхувальники та страховик.

Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» застрахованою є фізична особа, на користь якої здійснюється страхування; страхувальниками є роботодавці, а в окремих випадках — застраховані особи; а страховиком є Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України.

Об'єктом страхування від нещасного випадку є життя застрахованого, його здоров'я та працездатність.

Обов'язковому страхуванню від нещасного випадку підлягають:

- особи, що працюють на умовах трудового договору (контракту);
- учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах;
- особи, що утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами [2].

Страхування від нещасного випадку здійснює Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі — Фонд соціального страхування від нещасних випадків). Цей Фонд є некомерційною самоврядною організацією, що створена відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» і є правонаступником державного, галузевих та регіональних фондів охорони праці.

Фонд соціального страхування від нещасних випадків у своїй діяльності керується Конституцією України, Основами законодавства України про загаль-

нообов'язкове державне соціальне страхування, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», Кодексом законів про працю України, Законом України «Про охорону праці», іншими нормативно-правовим актами та статутом, який затверджується правлінням Фонду [3].

Основними напрямками діяльності Фонду соціального страхування від нещасних випадків є:

- 1) проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаних умовами праці;
- 2) сприяння створенню умов для відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків;
- 3) відшкодування матеріальної та моральної шкоди застрахованим і членам їх сімей [3].

Фонд соціального страхування від нещасних випадків провадить збір та акумулювання страхових внесків, має автономну, незалежну від будь-якої іншої, систему фінансування.

Фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків здійснюється за рахунок:

- 1) внесків працедавців: для підприємств — з віднесенням на валові витрати виробництва, для бюджетних установ та організацій — з асигнувань, виділених на їх утримання та забезпечення;
- 2) капіталізованих платежів, що надійшли у випадках ліквідації страховальників;
- 3) прибутку, одержаного від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках;
- 4) коштів, одержаних від стягнення відповідно до законодавства, штрафів і пені з підприємств, а також штрафів з працівників, винних у порушенні нормативних актів з охорони праці;
- 5) добровільних внесків та інших надходжень, отримання яких не суперечить законодавству [3].

Згідно чинного законодавства кошти на здійснення страхування від нещасного випадку не включаються до складу Державного бюджету України і використовуються виключно за їх прямим призначенням.

Управління Фондом соціального страхування від нещасних випадків здійснюється на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і працедавців. Безпосереднє управління Фондом здійснюють його правління та виконавча дирекція. До складу правління входять представники держави, застрахованих осіб та роботодавців (по 15 членів правління з вирішальним голосом та по 5 їх дублерів, які за тимчасової відсутності членів правління за рішенням голови правління цього Фонду виконують їх обов'язки).

Постійно діючим виконавчим органом правління Фонду соціального стра-

хування від нещасних випадків є виконавча дирекція, що здійснює свою діяльність на підставі статуту Фонду та Положення про виконавчу дирекцію.

Відповідно до Інструкції про порядок перерахування, обліку та витрачання страхових коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України платниками страхових внесків до Фонду є:

- юридичні особи незалежно від форм власності та господарювання, виду діяльності та галузевої належності, їх об'єднання, філії, відділення та інші відокремлені підрозділи, що не мають статусу юридичної особи і розташовані на іншій території, ніж платник страхових внесків, якому вони підпорядковані. Якщо розрахунки з оплати праці цих філій, відділень та відокремлених підрозділів проводяться централізовано, то страхові внески за свої філії, відділення та відокремлені підрозділи сплачують юридичні особи, яким вони підпорядковані;

- розташовані в Україні іноземні підприємства, установи, організації (у тому числі міжнародні), філії або представництва, які використовують найману працю, якщо інше не передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;

- фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи, які використовують найману працю;

- фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які не використовують працю найманих працівників, особи, які забезпечують себе роботою самостійно, священослужителі, церковнослужителі та особи, які працюють у релігійних організаціях на виборних посадах і сплачують внески до Фонду на добровільних засадах.

Розміри страхових внесків страхувальників обчислюються:

- для працедавців — у відсотках до сум фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, що включають витрати на виплату основної та додаткової заробітної плати, на інші заохочувальні і компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України «Про оплату праці», які підлягають обкладанню прибутковим податком з громадян;

- для добровільно застрахованих осіб — у відсотках до мінімальної заробітної плати [2].

Страхові тарифи, диференційовані по групах галузей економіки (видах робіт) залежно від класу професійного ризику виробництва, встановлюються законом.

Розмір страхового внеску для кожного підприємства обчислює Фонд соціального страхування від нещасного випадку відповідно до Порядку визначення страхових тарифів для підприємств, установ та організацій на загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Порядок і строки внесення страхових внесків також визначає зазначений Фонд.

З моменту запровадження загальнообов'язкового соціального страхування від нещасних випадків (1.04.2001) минуло вже досить часу, однак існує цілий комплекс проблем, що потребують вирішення.

Хоча Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» характеризується певною структурованістю і комплексним підходом до врегулювання кола відносин у зазначеній сфері, він недостатньо узгоджений з фінансовим законодавством та не формалізує аспекти відповідальності за невиконання (неналежне виконання) функцій органів управління та впливу з боку контролюючих органів.

Існуюча система управління не забезпечує належного державного контролю за фінансовими ресурсами Фонду. Прикладом чого (за висновками фахівців Рахункової палати України) [8] є неефективне використання Фондом у 2002 р. 7,8 млн грн та спрямування на непередбачені законом цілі понад двох мільйонів.

Також слід зазначити про існуючу невідповідність розмірів страхових внесків роботодавців обсягам відшкодувань потерпілим працівникам та недосконале правове забезпечення надходження страхових внесків.

Великим тягарем для Фонду соціального страхування від нещасних випадків (що може призвести до утворення заборгованості зі страхових виплат потерпілим на виробництві у 2004 р.) є погашення за рахунок коштів Фонду заборгованості підприємств вугільної галузі з регресних виплат, яка склалась на 1 квітня 2001 р. в сумі 200 млн грн. Зазначені витрати до утворення Фонду фінансувались за рахунок коштів Державного бюджету України, і з прийняттям Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» були передані на фінансування Фонду соціального страхування від нещасних випадків.

Отже, зрозумілим є те, що сьогодні існує гостра проблема вирішення відсутності чіткого регулювання контролю за процесом використання коштів Фонду та всіх інших зазначених питань.

Тому, вважається за доцільне врегулювати всі законодавчі прогалини та неузгодженості, відсутність достатнього державного впливу та контролю за діяльністю Фонду, що забезпечить уникнення тих негативних наслідків, які є можливими за відсутності чіткого законодавчого та нормативно-правового регулювання.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 25 вересня 1999 р. № 1105-XIV із змінами та доповненнями // Голос України. — 1999. — № 205.
3. Статут Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, затверджений постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України від 18.04.2000 р. № 4.
4. Інструкція про порядок перерахування, обліку та витрачання страхових коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, затверджена постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних ви-

- падків на виробництві та професійних захворювань України від 20 квітня 2001 р. № 12 (із змінами та доповненнями) // Все про бухгалтерський облік. — 2001. — № 6.
5. Воропова Л. К., Кучерявешко Н. П. Філіпсове право: Учеб. посібник для студ. юрид. вузів и ф-тов — Х.: Легас, 2003. — 360 с.
  6. Орлюк О. П. Філіпсове право: Павч. посіб. — К.: Юріком Інтер, 2003. — 528 с.
  7. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: Павч. посіб. — К.: Знання-Прес, 2002. — 495 с.
  8. Дацюк Л. «Непрофесійне страхування» // Хрещатик. — 2004. — 23 січ.

УДК 349.2(477)

Г. М. Ніколайченко,
*викладач Криворізького навчального центру, здобувач кафедри
трудового права та права соціального забезпечення ОНЮА*

ПОНЯТТЯ ТА СУБ'ЄКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Із розвитком соціального партнерства у сфері праці актуалізувалася проблема представництва у трудових правовідносинах. Ведення колективних переговорів та укладення колективних договорів і угод, вирішення колективних трудових спорів, участь працівників в управлінні підприємством, інституціоналізація інших організаційно-правових форм соціального партнерства (формування і функціонування органів соціального партнерства, взаємні консультації та інформування сторін соціального партнерства тощо), формування сучасної нормативної бази регулювання соціально-партнерських відносин потребують дослідження теоретичних питань представництва у трудових правовідносинах, а саме визначення поняття представництва, його суб'єктів, видів, підстав виникнення, відмінностей представництва у трудовому праві від цивільно-правового представництва та ін.

Проблема представництва у трудовому праві досліджувалася в юридичній літературі радянського періоду (В. М. Догадов, Л. Я. Гінцбург, Б. К. Бегічев, А. Р. Мацюк та ін.). В. М. Догадов неодноразово підкреслював своєрідність юридичної природи представництва, що здійснюється ФЗМК і профспілками взагалі, незводимість його до представництва за цивільним правом. Вчений писав: «...як повноважні представники робітників і службовців профспілки виконують різні правові функції, реалізують належні їм права, які є водночас їх обов'язками. Подібне представництво нічого спільного, крім назви, не має з представництвом у сфері цивільних відносин» [1].

На можливість здійснення працівником своїх прав через представника звернув увагу Б. К. Бегічев. Досліджуючи проблему правосуб'єктності у трудовому праві, вчений виділив групу прав, які не потребують обов'язкової особистої участі уповноваженого і які можуть здійснюватися через представника. До них належать право на отримання заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат, право на звернення по захист порушених трудових прав та ін.